

ring van Intensief Ruimtegebruik +++ Streekplan +++ Structuurschema militaire oefenterreinen +++ Ter

VINEX

STERK MERK

Over de hele wereld is het merk bekend: Vinex. Dus zonder twijfel zijn deze uitbreidingswijken uit de laatste twintig jaar een icoon. Maar hoe succesvol is het merk eigenlijk? En wat precies maakt Vinex zo onderscheidend? Voor antwoorden op deze vragen maakten we een ontdekkingstocht in een recent verleden en kwamen een bijna vergeten schat tegen: het Vinex-convenant.

Tot in China blijkt het bekend en gewild, het merk Vinex. Maar waarin zit het belang van dit merk? Zit dat in het concrete product, de vele tientallen wijken, in voorbeeldplannen of bijzondere woningplattegronden en stedenbouwkundige oplossingen? Of zijn er lessen te trekken uit het woningbouwprogramma, dat weliswaar traditioneel eenzijdig op gezinnen gericht was zoals bij alle voorgaande stadsuitbreidingen, maar wel voor het eerst grotendeels uit vrijsectorwoningen bestond? Of moeten we de aandacht richten op het proces, op de convenanten die zijn gesloten? Ten slotte kunnen we ons ook afvragen welke rol publiciteit heeft gespeeld. Er is enorm veel kritiek geweest op de Vinex-nieuwbouw. Waren de verwachtingen te hoog opgeschroefd en viel het resultaat daarom eerst tegen? Of was de al vroeg ingezette kritiek gewoon voorbarig, gemakzuchtig en misplaatst? Opvallend in de discussie over dit soort vragen was dat de stemming nu veel genuanceerder is.

Stemmingmakerij

De Vierde Nota Extra (Vinex, 1993) was een dunne nota, de bijstelling die PvdA-minister Alders aanbracht op de Vierde Nota toen hij deze erfenis na verkiezingen overnam van VVD'er Nijpels. Op basis daarvan zijn er convenanten opgesteld en zijn de beoogde woningbouwprogramma's in de navolgende jaren ook precies zo uitgevoerd— dat wil zeggen: grotendeels. We kregen wat van tevoren beschreven was. Hoe kon het dan dat er zulke overspannen verwachtingen waren bij critici, die meenden dat ze een heel nieuw soort compacte stedelijkheid zouden krijgen, maar al bij de eerste plannen honend vaststelden dat het gewone buitenwijken waren met huisjes en tuintjes? Was er ooit iets anders beloofd dan gemiddeld om en nabij dertig woningen per hec-

tare? En wat is er mis met buitenwijken – die bouwen we toch al sinds de Tweede Wereldoorlog? Het zou de moeite waard zijn om te onderzoeken hoe het publicitaire krachtenveld zich zo kon ontwikkelen. De stemming kenterde pas na diverse studies (van het RIGO en Ruimtelijk Planbureau) waaruit bleek dat bewoners tevreden waren en beleidsdoelen redelijk gehaald.

Eigenaardig type

Het “compacte” van Vinex was het feit dat daarvoor gebouwd werd in groeikernen op afstand van de steden, en Vinex weer aansloot bij de hoofdlijn van het aloude bundelingsbeleid: uitbreiden zo dicht mogelijk tegen de stad aan. Vinex kende daardoor een paar eigenaardigheden. Diverse locaties lagen, gezien vanuit de stad, aan gene zijde van een snelweg. Gecombineerd met snel toenemend autobezit en -gebruik, kreeg Vinex zo het odium van een nieuw type “snelwegstad”. Maar dan wel een type dat vlees noch vis leek: niet echt stedelijk maar ook niet een gewone suburb. Minister Alders gaf in de Tweede Kamer hoog op van het openbaar vervoer dat zou worden aangelegd. Bij de meeste locaties is dat er ook gekomen, behalve bij het Utrechtse Leidsche Rijn – zij het met enige vertraging en *downsizing*. Leidsche Rijn werd als misser beeldbepalend voor de vermeende mislukking van Vinex op dit punt.

Afknijpen

Om gebruik van openbaar vervoer te bevorderen werd de ruimte voor auto's afgeknepen. Maar het “afknijpen” van parkeerruimte heeft vooral bijgedragen aan

parkeerproblemen, het her en der opofferen van groen daarvoor en weinig aan extra gebruik van openbaar vervoer. Maar ook op dit punt is het gevaarlijk om alle Vinex-locaties over één kam te scheren. In Houten, bijvoorbeeld, heeft de gemeente goed onderhandeld over tijdige opening van een station. In combinatie met uitstekende fietsvoorzieningen is het daardoor gelukt om in Houten wel degelijk uitzonderlijk hoog gebruik van openbaar vervoer te realiseren, bij een relatief lage woningdichtheid.

De samenstellers van de Vinex Atlas, een publicatie van Jelte Boeijenga en Jeroen Mensink, waarin tweenvijftig Vinex-wijken worden beschreven, gaven hoog op van de architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit van de wijken. Hoewel het merendeel van de woningen inderdaad standaard gietbouwoningen met tuintjes zijn, waren er toch ook tal van geslaagde innovaties aan te wijzen. In dat verband moet DALO worden genoemd: de aandacht die er in de Vierde Nota Extra was voor de Dagelijkse Leefomgeving, compleet met een bottom-up

programma voor voorbeeldplannen. Dit stimuleerde de vakwereld en was een feest voor stedenbouwers en opkomende landschapsarchitecten, zo kwam in het gesprek daarover naar voren. Daarvoor immers, waren de sociale woningbouwprogramma's veel eenzijdiger en, in de arme jaren tachtig, ook veel soberder. Hoewel in de stedenbouwkundige opzet bij diverse Vinex-locaties de landschappelijke “onderlegger” een belangrijke rol speelde, moet geconstateerd worden dat de echte verliespost en sluitpost bij Vinex toch het groen is geweest.

Vrijwel nergens is het gelukt om goede overgangen te realiseren naar een groen ommeland.

'Heroïsch' proces

Bij het ontwerp en uiteindelijke resultaat van de hele Vinex-operatie zijn plussen en minnen te onderscheiden. Het is lang niet zo slecht als vaak is beweerd, maar het is op veel plaatsen nu ook weer niet heel uitzonderlijk van kwaliteit. Het is een zoveelste naoorlogse golf in de woningbouw, na de flatwijken en bloemkoolwijken. Wat er in de discussies vooral uitsprong als dé kracht van Vinex was het proces: dat het rijk er met een eenvoudig sturingsmodel voor heeft kunnen zorgen dat in vijftien jaar tijd een omvangrijk woningbouwprogramma daadwerkelijk is gerealiseerd op een manier die dicht is gebleven bij de intenties van het beleid. En dat nog wel in een transitie van nadruk op sociale woningbouw naar vrije sector, wat in de praktijk neerkwam op *learning by doing*. Minpunten daarvan waren snel stijgende grondprijzen en gedwongen huwelijken tussen gemeenten en ontwikkelaars. De kracht van Vinex – “een heroïsch stuk ruimtelijke ordening!” – heeft gezeten in de convenanten die het rijk sloot met provincies en kaderwetgebieden. Met voldoende vrijheid voor maatwerk regelden die in één keer een programma voor tien jaar woningbouw, plus de keuze van de locaties, plus het aandeel van verkeer en waterstaat in infrastructuur en openbaar vervoer, plus bodemsanering, plus gesloten grondbalans, plus waterhuishouding. En zo is het uitgevoerd ook.